

Social Mobility as an Indicator of Social Change: Contemporary Scientific Discourse

UDC: 316.444:316.42]:001.891.3

DOI: <https://doi.org/10.15421/1724111>**Seniura Oksana**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0009-0000-8394-6720>, oksanasenyra@gmail.com*National Forestry University of Ukraine (Lviv, Ukraine)*

Abstract

Relevance. The study of social mobility is becoming increasingly relevant in the context of dynamic social transformations. Changes in the economic, political and social spheres significantly affect the ability of individuals to change their social status. Globalization, informatization and other modern processes increase both the opportunities for social uplift and the risks of social exclusion. Therefore, a comprehensive analysis of the phenomenon of social mobility is necessary to understand contemporary realities.

The purpose of the article is to provide a comprehensive study of social mobility as an indicator of social change, to review the traditions of its study and the current context. In particular, the task is to analyze various approaches to understanding mobility in different scientific disciplines, to classify its types, and to identify the main factors that affect social mobility in modern Ukrainian society.

Results. The study found that social mobility is a multifaceted and dynamic process that is determined by the interaction of subjective and objective factors. It was found that in the modern scientific discourse there are different approaches to understanding social mobility. In particular, the author analyzes the interdisciplinary nature of the study of social mobility, which is considered not only in sociology, but also in economics, political science, psychology and other scientific disciplines.

It was found that there are different types of social mobility, such as academic, professional, labor, migration, etc. Each of these types has its own characteristics and is determined by specific factors. It is found that the level of social mobility largely depends on such factors as education, income, place of residence, social capital, etc.

Conclusions. Social mobility is an important multifaceted socio-economic phenomenon and an indicator of society's development that affects the dynamics of social structures. The diversity of approaches to the study of social mobility demonstrates the complexity and multidimensionality of this phenomenon, which requires further research.

Keywords: mobility, immobility, social mobility, academic mobility, professional mobility, labor mobility, migration mobility

Соціальна мобільність як індикатор суспільних змін: сучасний науковий дискурс

Сенюра Оксана*Національний лісотехнічний університет України (Львів, Україна)*

Анотація

Актуальність. Дослідження соціальної мобільності набуває все більшої актуальності в контексті динамічних суспільних трансформацій. Зміни в економічних, політичних та соціальних сферах суттєво впливають на можливості індивідів змінювати свій соціальний статус. Глобалізація, інформатизація та інші сучасні процеси посилюють як можливості для соціального підйому, так і ризики соціального випадання. Тому всебічний аналіз феномену соціальної мобільності є необхідним для розуміння сучасних реалій.

Метою статті є комплексне дослідження соціальної мобільності як індикатора суспільних змін, огляд традицій її вивчення та сучасного контексту. Зокрема, ставиться завдання проаналізувати різноманітні підходи до розуміння мобільності у різних наукових дисциплінах, класифікувати її різновиди, а також визначити основні фактори, що впливають на соціальну мобільність в сучасному українському суспільстві.

Результати. Виявлено, що соціальна мобільність є багатограним і динамічним процесом, який визначається взаємодією суб'єктивних і об'єктивних факторів. Було встановлено, що в сучасному науковому дискурсі існують різні підходи до розуміння соціальної мобільності. Зокрема, було проаналізовано міждисциплінарний характер дослідження соціальної мобільності, яка розглядається не лише в соціології, а й в економіці, політології, психології та інших наукових дисциплінах.

З'ясовано, що існують різні види соціальної мобільності, такі як академічна, професійна, трудова, міграційна тощо. Кожен з цих видів має свої особливості та визначається специфічними факторами. Виявлено, що рівень соціальної мобільності значною мірою залежить від таких факторів, як освіта, дохід, місце проживання, соціальний капітал тощо.

Висновки. Соціальна мобільність є важливим багатограним соціально-економічним явищем та індикатором розвитку суспільства, що впливає на динаміку соціальних структур. Різноманітність підходів до вивчення соціальної мобільності свідчить про складність та багатоаспектність цього феномену, що потребує подальших досліджень.

Ключові слова: мобільність, імобільність, соціальна мобільність, академічна мобільність, професійна мобільність, трудова мобільність, міграційна мобільність

Стаття надійшла / Article arrived: 21.10.2024

Схвалено до друку / Accepted: 20.12.2024

Вступ.

Україна переживає період значних змін, які суттєво впливають на можливості людей змінювати своє соціальне становище. Поєднання історичних, політичних, економічних та соціальних чинників створює унікальне поле для аналізу динаміки соціальних структур та можливостей індивідів змінювати своє соціальне становище. Останні трансформаційні події – Революція Гідності, війна на сході України, пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення росії – призвели до значних зрушень у соціальній структурі суспільства.

Крім того, затяжні воєнні дії впливають на інтенсивність міграційних процесів, велику хвилю масових переселень жителів сходу та півдня у інші регіони країни. Більше того, впродовж останніх десяти років набирає обертів не лише внутрішня, але й зовнішня міграція українців, яка досягла кульмінації після початку повномасштабного вторгнення у 2022 року.

Масштабна міграція призводить до розриву соціальних зв'язків, втрати соціального капіталу та ускладнює соціальну інтеграцію в нових місцях. Відповідно, відбулися зміни в інститутах освіти, політики, економіки, сім'ї, що відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної мобільності. Дослідження дозволяють оцінити ефективність цих інститутів та виявити бар'єри, які перешкоджають соціальному підйому.

Відтак, вивчення соціальної мобільності є актуальним і необхідним для розуміння сучасних українських реалій. Тому за **метою** було поставлено здійснити розгляд поняття соціальної мобільності, огляд традицій її вивчення та сучасного контексту.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Основними напрямками досліджень в сучасному українському суспільстві є вивчення особливостей структурної перспективи в соціології, а також дослідження соціальної мобільності, яка тісно взаємопов'язана з іншими видами мобільності, тому потребує деталізованого аналізу, для кращого розуміння тенденцій та пошуку аналогій.

Мобільність як універсальне поняття розглядається в міждисциплінарних дискурсах. Філософське осмислення поняття мобільності розкривається у працях науковців К. Лобанової (2023), яка аналізує ідею мобільності у філософії 20-го століття, М. Білов та Н. Попадинець досліджують мобільність у контексті людського розвитку та соціально-економічних аспектів (Білов, & Попадинець, 2020).

Мобільність з точки зору педагогіки охоплює різні платформи професійної діяльності педагогів, зокрема О. Ієвлев досліджує професійно-педагогічну мобільність як фактор якості освітнього процесу (Ієвлев, 2020), Е. Яценко та І. Левандовська аналізують вплив переходу від традиційної до

дистанційної освіти на структуру освітнього процесу, підкреслюючи потребу розвитку професійної мобільності викладачів у нових умовах (Яценко, & Левандовська, 2021).

Феномен психологічної мобільності вивчався дослідниками: О. Блинова (розглядає особистісну мобільність як важливий аспект саморозвитку особистості, підкреслюючи її динамічний характер і зв'язок з мотиваційними компонентами) (Блинова, 2018), О. Калішук (аналізує поняття мобільності з філософського та психологічного погляду, звертаючи увагу на її різноманітні аспекти та вплив на особистість) (Калішук, 2018).

Дослідження мобільності в економіці охоплює вивчення «діяльничої мобільності» та її вплив на управління змінами в міжнародній економіці (О. Золоторьова, В. Лебедева, О. Сікорський) (Золоторьова, & Лебедева, 2018), розгляд мобільності як важливого елемента формування та використання людського капіталу (О. Білик) (2009). У цьому контексті слід звернути увагу, що мобільність досліджується з точки зору державного управління, а саме акцент робиться на академічній та соціальній, що є досягненнями для розвитку країни в умовах глобалізації.

В сучасній науковій літературі часто досліджуються різновиди мобільності. Професійну мобільність розглядають (В. Гринько (2011), В. Отенко (Отенко, & Доронін, 2016), Л. Пілецька (2011) як здатність індивіда змінювати свою професію або вид діяльності. Це включає готовність адаптуватися до нових умов праці та володіти новими знаннями і навичками, що є фактором успішності на ринку праці. В. Тернопільська та Н. Чижова аналізує особистісну мобільність, яка змінюється в соціальному статусі особистості, який може бути зумовлений як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Особистісна мобільність включає в себе розвиток особистісних якостей, цінностей і мотивацій, які впливають на соціальні переміщення (Тернопільська, & Чижова, 2016).

О. Козієвська досліджує академічну мобільність, яка дозволяє студентам та викладачам брати участь у міжнародних навчальних програмах, що сприяє підвищенню якості освіти та розвитку міжкультурного обміну, що є важливим аспектом в умовах глобалізації освіти (Козієвська, 2014). Г. Міхненко (2012), О. Білик (2012) у своїх працях розглядають інтелектуальну мобільність, як здатність індивіда до адаптації та використання своїх знань у різних сферах діяльності. Вона включає в себе розвиток критичного мислення та інноваційних підходів до вирішення проблеми тощо.

Актуальним у вивченні соціальної мобільності є дослідження впливу сучасної соціально-економічної ситуації в Україні на переміщення між різними соціальними позиціями; структурна та обмінна

мобільність; вивчення іммобільності; тенденції міжгенераційної мобільності; престиж професій та професійна (вимушена) мобільність; цифрова мобільність, академічна мобільність; аналіз трудової мобільності тощо.

Результати дослідження.

Мобільність є процесом, пильна увага до якого прикута науковою спільнотою у вітчизняній та зарубіжних площинах. Це фундаментальне поняття вирізняється специфікою дослідження у різних галузях знань, для окремих має особливе значення (зокрема для демографії, соціальної економіки, економічної і соціальної географії, інформатики, соціальних комунікацій), проте варто розглянути міждисциплінарний ракурс.

Філософія розглядає мобільність як атрибут соціального буття, спосіб існування відкритої нелінійної системи, утвореної взаємодією соціальних суб'єктів, динамічних і статичних елементів (Сушенцева, 2011). Мобільність з точки зору демографії та антропології є дуже важливою категорією, де розглядається як чинник: соціокультурного розвитку і демовідтворення, формування поліетнічного середовища. У праці американського вченого Дж. С. Бхандарі зазначається, наслідком мобільності є міграція, яка в антропології розглядаються через призму асиміляції, інтеграції та включення (Bhandari, 2012). Вивчення мобільності населення є ключовим для точного прогнозування демографічних змін, особливо з огляду на ризики міграційних втрат, пов'язаних з високим рівнем рухливості населення. Географічний аспект розглядає мобільність як рух без обмежень певною територією та з урахуванням впливу природного середовища.

Педагогіка вивчає мобільність як фундаментальний процес особистісного зростання та розвитку суспільства. Вона досліджує, як організувати безперервну освіту, що дозволить людям адаптуватися до швидко мінливого світу, постійно оновлюючи свої знання та навички. Особлива увага приділяється можливості вибору оптимальних умов для навчання, у тому числі через зміну місця проживання, щоб максимально реалізувати свій потенціал. Дослідження психологічних аспектів мобільності дозволяє глибше зрозуміти формування нової ідентичності, адаптація до нових культурних норм, а також вплив мобільності на психічне здоров'я.

Мобільність крізь призму державного управління є ключовим фактором, що визначає як внутрішні, так і зовнішні процеси суспільного розвитку. Зокрема, актуальними є питання правового забезпечення реалізації права на мобільність, щодо можливостей отримання подвійного громадянства, умов проживання іноземців та соціальних гарантій для мігрантів тощо. Політологічний ракурс обґрунтовує мобільність як одну зі свобод людини, у зв'язку з чим

держава, яка не підтримує автаркічну модель, реалізує політику «вільних» кордонів. Така ідейність суттєво впливає на концепцію міжнародного законодавства, де мобільність інституціоналізується як правова норма, одна з визначальних свобод розвитку людини. Натомість, історичний ракурс розглядає етапи формування і досвід реалізації мобільності. Такі результати дають змогу розуміти передумови і наслідки практики мобільності за фактами, а не припущеннями.

За економічним і соціологічним напрямками найчастіше вчені звертаються у дослідженнях до питань трудової, професійної, освітньої, соціальної мобільності, пропонуючи своє бачення їх сутності. Урахування таких дефініцій важливе для комплексного розуміння просторової мобільності, яка в комбінуванні з різними видами дає змогу оцінювати готовність людини до зміни місця перебування у визначених просторово-часових координатах.

У соціології поняття мобільності зазвичай розглядається у контексті соціальної мобільності, яка привертає увагу соціологів уже понад дев'яносто років, однак суттєвим недоліком вивчення мобільності є односторонній розгляд цієї проблеми: або в економічному, або в соціальному плані. Проте, за цей час була проведена велика кількість досліджень різних типів мобільності, запропонована загальна методологія їх вивчення, проводились порівняльні дослідження у різних країнах тощо. Соціологічний ракурс вивчення мобільності є дуже важливим у міждисциплінарній парадигмі, оскільки розкриває особливості руху, адаптації, зміни відносно індивіда як найвищої цінності та центрального об'єкта наукових досліджень.

Отже, мобільність можна розглядати в кількох аспектах: 1) як бажання, готовність і спроможність (можливості); 2) як рух, переміщення, адаптацію, зміну; 3) як факт, причину, наслідок. Кожен фокус сутнісного розуміння мобільності потребує врахування. Більше того, поєднання різних підходів до розгляду мобільності дозволяє комплексно охопити різні аспекти її формування, реалізації у становому і причинно-наслідковому контекстах (Біль, 2018).

Поняття «соціальна мобільність» було введено П. Сорокіним, який розумів будь-яке явище як переміщення індивідуального або соціального об'єкта чи цінностей – всього, що створене або модифіковане діяльністю людини, – з однієї позиції в іншу (Sorokin, 1959). Науковець виділяє два види соціальної мобільності: горизонтальну (це перехід індивіда чи соціального об'єкта від однієї соціальної позиції до іншої, що знаходиться на тому ж рівні) і вертикальну (сукупність взаємодій, що сприяють переходу індивіда чи соціального об'єкта з одної соціальної страти в іншу, тобто включає підвищення або зниження статусу) (Sorokin, 1959). Дослідження

соціальної мобільності переконують, що важливішими для соціальної структури є вертикальні переміщення, принаймні ними більше цікавляться соціологи, горизонтальні ж розглядаються швидше як другорядні. Передбачається, що горизонтальна мобільність відбувається без змін соціального положення об'єкта у вертикальному вимірі.

У своїй праці П. Сорокін поряд з поняттям мобільності вживає й інше, протилежне йому – іммобільність, яке використовується для протиставлення мобільних та іммобільних суспільств, мобільних та іммобільних людей, мобільних та іммобільних поглядів. Проте науковець не дає визначення іммобільності, відтак воно залишається невизначеним, і як свідчить огляд літератури, яка присвячена проблематиці соціальної мобільності, дає підстави стверджувати, що цей термін досить рідко використовується у повсякденній мові та дослідженнях соціологами.

На відміну від праць із соціології, які перекладаються з англійської мови і в яких «мобільність» не підлягає перекладу, «іммобільність» часто перекладається як нерухомість, відсутність переміщень, що по суті збігається з етимологією цього слова (в англо-українському словнику «іммобільність» перекладається як нерухомість, непорушність, нерухливість) (Словник іншомовних слів, 1975).

Загалом, соціальна іммобільність описує ситуацію, коли індивіди чи групи не можуть змінити соціальний статус через бар'єри, такі як економічні, культурні чи інституційні обмеження. Можна виокремлювати різні види іммобільності, так само як і соціальної мобільності, зокрема можна аналізувати міжпоколінну (інтергенераційну) соціальну мобільність/іммобільність, «коли соціальні характеристики батьків, зокрема рівень освіти і класова належність, дітьми відтворюються, а не відбувається переміщення до вищих чи нижчих соціальних класів» (Оксамитна, 2011), внутрішньопоколінну (інтрагенераційну) – мобільність особистості протягом її життя, або коли соціальний статус є незмінним протягом життєвого шляху. Проте, особистість може бути мобільною в одному вимірі й іммобільною в іншому.

У межах аналізу соціальної мобільності виділяють: обмінну (циркулюючу) та структурну. Обмінна мобільність – зміна соціальної позиції індивіда в соціальній ієрархії через соціальні фактори. Обмінна мобільність є важливим елементом для розуміння динаміки соціальних структур, оскільки вона відображає не лише індивідуальні досягнення, але й загальні тенденції в суспільстві щодо доступу до ресурсів і можливостей. Структурна мобільність відображає переміщення індивідів між соціальними статусами, зумовлене не особистими досягненнями, а загальними змінами в суспільстві, пов'язані з

економічними та технологічними переминами в суспільстві (Біль, 2016).

Види мобільності можна диференціювати залежно від сфери їхнього дослідження. Залежно від просторової вимірності можна виокремити географічну (або територіальну) і просторову мобільність. Основна відмінність між цими видами полягає в тому, що географічна мобільність характеризує готовність до переміщень на певні відстані і час з виникненням при цьому спонтанних та системних зв'язків, у тому числі з приводу організації руху супровідних ресурсів і подальшого їх використання. Просторова мобільність, окрім ознак мобільності географічної, формується і реалізується у прив'язці до середовища. Тобто розгляд просторової мобільності населення – завжди у середовищному фокусі. Також важливим аспектом географічної мобільності є врахування впливу природних чинників (Біль, 2018).

Також варто виділити економічну (відображає спроможність мобілізації у просторі і часі факторів виробництва), соціальну (визначає соціальні переміщення у напрямку суспільних позицій, які характеризуються більш високим або більш низьким рівнем доходів, престижу і ступенем залученості до влади), трудову (соціально-економічний процес, що визначає динамічний стан, готовність і здатність індивідів до зміни соціально-трудоваї позиції, статусу у системі виробничих умов і кон'юнктури регіонального ринку праці) (Коваліско, & Хоронжий, 2002), освітню/академічну/інтелектуальну (можливість упродовж навчання в університеті здобути освіту в закордонному навчальному або науковому закладі, де готують фахівців за цією самою спеціальністю.) і культурну (переміщення між різними культурними контекстами, а також уміння адаптуватися до нових культурних умов) мобільність. Саме цей класифікаційний підхід важливо враховувати насамперед при комбінуванні до просторової мобільності.

У сучасному науковому дискурсі теорія мобільності значно еволюціонувала у своєму розвитку, розширившись від первинного фокусу на переміщенні між соціальними групами до глибшого аналізу соціального простору і різних аспектів життя індивідів. Соціологи тлумачать мобільність крізь призму внутрішньої свободи індивіда, його здатності швидко реагувати на соціальні зміни та ініціювати різні види діяльності. У мобільності вбачається здатність здійснювати стратифікаційні переміщення між рівнями соціальної ієрархії, що потребує від людини гнучкості, адаптації до мінливих обставин та здатності до самовдосконалення (Сургунд, 2018).

Принагідно слід акцентувати на тому, що нові конфігурації соціально-технічних взаємодій, які стали результатом розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій (у т. ч. мобільних, дистан-

ційних, цифрових технологій), створили різноманітні виміри мобільності, розширивши в такий спосіб її зміст. У зв'язку з нарощуванням цифровізації й глобалізації сучасного світу, з'являється новий вид мобільності, який у різних авторів має назву ІКТ-мобільність або цифрова мобільність.

Видатний британський соціолог Дж. Уррі, засновник «мобільної соціології», що сучасний світ – це динамічна система, де простір формується постійними потоками людей, інформації та товарів. Саме ці рухи, їхня інтенсивність і взаємодія визначають характер сучасного суспільства (Urry, 2007). Як пояснює Дж. Уррі, просторова цифрова мобільність пов'язана з розвитком мережових структур, які змінюють традиційні способи соціальної взаємодії. Простір Інтернету відіграє ключову роль, оскільки він характеризується відсутністю фізичних кордонів та відстаней. Це створює умови для взаємодії, де відстань та протяжність не впливають на здатність людей спілкуватися чи взаємодіяти. Цифрові території в Інтернеті, як от соціальні мережі, стають платформами, на яких різні види діяльності можуть відбуватися віртуально, без потреби фізичної присутності, що відкриває нові горизонти у вдосконаленні робочого процесу (Urry, 2007).

На думку таких дослідників, як М. Стрюк, С. Семерікова та А. Стрюк, індивід може мати високий ступінь віртуальної мобільності засобами мобільних комунікацій без необхідності фізичного переміщення (віддалена робота з високим рівнем професійної, соціальної та економічної мобільності), проте може й мати високий ступінь географічної (реальної) мобільності без можливості зміни особистого вибору і компетентності (роз'їзна робота з низьким рівнем професійної, соціальної та економічної мобільності) (Стрюк, Семерікова, & Стрюк, 2015).

Цифровий поворот викликав відхід від принципу територіального прив'язування та відкрив перспективи для становлення інтеркультурних індивідів, які не обмежують себе однією культурою, а вільно існують в новій, змінній реальності, що дозволяє їм бути активними учасниками культурного й професійного життя безвідносно місця їх реальної фізичної присутності (Леонов, 2023).

У XXI столітті стрімкі зміни у різних сферах функціонування суспільства прискорюються і розширюються завдяки новим транспортним засобам і засобам комунікацій. Стало можливим передавати інформацію в будь-яке місце земної кулі в режимі реального часу завдяки інформатизації та комп'ютеризації світової спільноти. Сьогодні все більше говориться про «стиснення історичного часу та простору», що призводить до «скорочення» географічних відстаней, появи нових можливостей для їх «подолання».

З. Бауман пропонує оригінальну інтерпретацію сучасності, характеризуючи її як «плинну». На

відміну від «твердої» сучасності минулого, де панували стабільність і чітко визначені соціальні ролі, сучасність є більш рідкою, динамічною і менш передбачуваною. Ця зміна, за З. Бауманом, пов'язана з розвитком технологій і глобалізацією, які прискорюють темпи життя і збільшують рухливість людей. В таких умовах мобільність стає не просто засобом переміщення, а важливим інструментом влади та домінування. Ті, хто можуть легко адаптуватися до змін, володіють більшою свободою вибору і мають більше шансів на успіх (Бауман, 2008). Тому, мобільність залежить не тільки від об'єктивних умов, а й від свідомих зусиль, прагнень, цілей індивіда.

Загалом, компоненти механізму соціальної мобільності складають об'єктивні і суб'єктивні фактори. Об'єктивні – визначають якісні характеристики індивідів (демографічна характеристика, кваліфікаційно-професійні дані, особисті якості), а також соціальні норми поведінки, кадрову політику, яка, завдяки певним принципам і критеріям, значною мірою контролює пересування індивідів (Коваліско, & Хоронжий, 2002).

У суб'єктивному аспекті знаходиться ставлення самої людини до мобільності, яке залежить від таких індивідуальних характеристик, як потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, моральні якості та інші визначальні мотиви. Загалом в схему поведінки індивіда можна вписати мобільність переважно у формі процесу, що визначається такими основними елементами: потреби – інтереси – мотиви.

Отже, у вивченні механізму мобільності відбувається синтез знань, який вперше сформувався в різних їх галузях, у конкретному випадку – в економічних і соціологічних науках та соціальній психології. Базовою галуззю знань, всередині якої почалось формування понятійного апарату досліджень мобільності, були економічні науки. Далі цей апарат збагачувався поняттями соціології і соціальної психології (мотиви мобільної поведінки, наміри щодо зміни місця праці, місця проживання, змісту праці, привабливості певного роду праці, професії, місця праці; потреби, пов'язані з умовами праці і побуту тощо).

У контексті сучасних глобальних змін і викликів українського суспільства, внаслідок російського вторгнення зростає актуальність дослідження зовнішньої еміграції та поглиблюється міграційна мобільність. Вона охоплює різні аспекти переміщення населення, включаючи дослідження та вплив на суспільство. «Міграційна мобільність» має певну специфіку в трактуванні, адже зосереджує увагу на просторово-часових характеристиках міграції в потенційному і реальних станах з врахуванням умов середовища та відображенням впливу на зміні людського потенціалу особи мігранта (Біль, 2022).

Міграційна мобільність зростає як здатність і готовність індивідів або груп змінює своє місце проживання, що може бути викликано економічними, соціальними, політичними чи екологічними факторами. Це поняття включає як внутрішню (міжрегіональну), так і зовнішню (міжнародну) міграцію (Біль, Махонюк, Мульська, Бараняк, & Карп'як, 2022). Міграційна мобільність як складна і комплексна категорія потребує системних досліджень з поєднанням фундаментальних і прикладних цілей.

Висновки.

Мобільність є багатогранним процесом і вимагає комплексного дослідження. Вона проявляється в різних сферах життя індивіда і суспільства, від соціальних переміщень до географічної міграції.

У філософії мобільність розглядається як атрибут соціального буття, що відображає динамічність взаємодії соціальних суб'єктів. Педагогіка розглядає мобільність як здатність особистості до розвитку в умовах змінного соціального середовища. Особливо актуальною є тема академічної мобільності, яка впливає на інтеграцію освіти в міжнародний освітній простір.

Демографи аналізують мобільність як важливий чинник соціокультурного розвитку та демографічного змінювання. Мобільність у цьому контексті включає міграційні процеси та формування поліетнічного середовища. Антропологи досліджують мобільність через призму асиміляції та інтеграції, акцентуючи увагу на її впливі на соціальні структури.

Економісти аналізують трудову і професійну мобільність, акцентуючи увагу на змінах у професійній кваліфікації працівників та їх здатності до адаптації в нових економічних умовах. Вони розглядають мобільність як фактор економічного розвитку і відтворення трудового потенціалу. Тому,

кожна наука пропонує свій погляд на цей процес, що дозволяє створити більшу цілеспрямовану картину його впливу на суспільство та індивіда.

Соціологи вивчають мобільність як індикатор соціальних змін, задоволення потреб та адаптації особистостей у суспільстві. Аналіз соціальної мобільності свідчить про те, що цей процес залежить від комплексу взаємопов'язаних факторів. З одного боку, соціальна мобільність обмежена об'єктивними умовами, такими як економічна ситуація в країні, рівень розвитку інфраструктури, доступність освіти. З іншого боку, вона залежить від суб'єктивних чинників, таких як особисті якості індивіда, його мотивація, готовність до змін.

В умовах розвитку інформаційного суспільства мобільність набуває реальних та віртуальних ознак, оскільки індивід може мати високий ступінь віртуальної мобільності засобами мобільних комунікацій без необхідності фізичного переміщення, проте може й мати високий ступінь географічної мобільності без можливості зміни особистого вибору і компетентності.

Особливої уваги заслуговує міграційна мобільність, яка об'єднує просторові, часові та інші характеристики міграційних потоків. Системний аналіз міграційної мобільності, з урахуванням впливу різних факторів (соціальних, економічних, політичних тощо), впливає на розробку ефективних стратегій управління міграційними процесами та забезпечення позитивними наслідками для суспільства.

Сучасні соціальні трансформації в Україні суттєво вплинули на можливості індивідів змінювати своє соціальне становище. Важливим завданням для подальших досліджень є аналіз довгострокових наслідків цих змін для соціальної структури українського суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Білик, О. (2009) Основні напрями збереження і розвитку національного людського капіталу за рахунок активізації трудової мобільності. *Україна: аспекти праці*, 1, 43-46.
- Білик, О. (2012). Інтелектуальна мобільність населення України. *Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія: Економіка*, (4), 125-131.
- Білов, М., & Попадинець, Н. (2020). Людський розвиток і мобільність населення. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, 2 (142), 55-61. Відновлено з [https://ird.gov.ua/sep/sep20202\(142\)/sep20202\(142\)_055_BilM.PoradynetsN.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20202(142)/sep20202(142)_055_BilM.PoradynetsN.pdf)
- Біль, М. (2016). Мобільність населення: теоретична сутність і видова різноманітність. *Економіка і суспільство*, 7, 645-652.
- Біль, М. (2018). *Просторова мобільність населення: теорія, методологія, практика*. (Монографія). Львів: ПАІС.
- Біль, М. (2022). Міграційна мобільність населення в економічних дослідженнях: теоретичні аспекти. *Демографія та соціальна економіка*, 1 (47), 88-102. Відновлено з <https://doi.org/10.15407/dse2022.01.088>
- Біль, М., Махонюк, О., Мульська, О., Бараняк, І., & Карп'як, М. (2022). *Міграційна мобільність молоді: результати соціологічного дослідження та нові виклики в умовах війни: науково-аналітична доповідь*. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України».
- Блинова, О. (2018). Особистісна мобільність в контексті професійного розвитку. В О. Блинова, С. Бабатіна, Т. Дудка, А. Одішова. *Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості*, (с. 6-23). (Колективна монографія). Херсон.
- Бауман, З. (2008). *Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

- Гринько, В. (2011). Аналіз теоретичних підходів до вивчення феномену «професійна мобільність». *Молодь і ринок*, (5), 127-131.
- Золоторьова, О., & Лебедева, В. (2018). Діяльнісна мобільність та переміна діяльності як чинники управління змінами в міжнародній економіці. *Проблеми економіки та політичної економії*, 2. Відновлено з <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/559217>
- Ієвлев, О. (2020). *Професійно-педагогічна мобільність викладача як чинник якості освітнього процесу: теоретичне та експериментальне дослідження*. Відновлено з http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/10_2020/40.pdf
- Калишук, О. (2018). *Теоретичний аналіз поняття мобільність з точки зору різнопланових наукових підходів*. Відновлено з <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24776/Kalishuk%20O.%20D.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Коваліско, Н., & Хоронжий, А. (2002). *Регіональна трудова мобільність*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
- Козівська, О. (2014). Державне регулювання процесів академічної мобільності в країнах Скандинавії (на прикладі Ісландії, Данії, Норвегії, Фінляндії, Швеції). *Вища освіта України*, (4), 94-100.
- Леонов, М. (2023). Мобільність фахівця в цифрову епоху. Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі. *Матеріали 1-ї Міжнародної науково-практичної конференції науково-педагогічних, педагогічних працівників і молодих учених* (с. 128-132). Дніпро: Університет ім. Альфреда Нобеля.
- Лобанова, К. (2023). Дослідження розвитку мобільності в філософії XX століття: від філософії життя до глобалізації. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 26(3), 39-44. <https://doi.org/10.15421/172346>
- Мельничук, О. (Ред.). (1975). *Словник інішомовних слів*.
- Міхненко, Г. (2012). Генеза поняття «інтелектуальна мобільність фахівця». *Рідна школа*, (10), 17-22.
- Оксамитна, С. (2011). *Міжгенераційна класова та освітня мобільність*. Київ: НаУКМА; Аграр Медіа Груп.
- Отенко, В., & Доронін, С. (2016). Професійна мобільність персоналу підприємства в суспільстві ризику. *Проблеми економіки*, 1, 202-206.
- Пілецька, Л. (2011a). Маргінальність у контексті проблеми соціальної мобільності особистості. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*, 16 (1), 5-15.
- Пілецька, Л. (2011b). Професійна мобільність особистості як одна зі складових соціальної мобільності. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*, 16 (2), 280-287.
- Стрюк, М., Семеріков, С., & Стрюк, А. (2015). *Мобільність: системний підхід. Інформаційні технології і засоби навчання*, 49(5), 37-70.
- Сургунд, Н. (2018). Поліваріантність професійної кар'єри в контексті синергетичної парадигми професійної мобільності в системі професійного розвитку особистості. *Теорія і практика сучасної психології*, 6, 165-170.
- Сушенцева, Л. (2011). *Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика*. (Монографія). Кривий Ріг: Видавничий дім.
- Тернопільська, В., & Чижова, Н. (2016). Мобільність особистості як предмет наукового дослідження. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 20(2), 234-243.
- Ященко, Е., & Левандовська, І. (2021). Дистанційна освіта в освітній діяльності вищої школи: виклики часу. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*, 1, 124-134. Відновлено з <http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/20/10>
- Bhandari, J. S. (2012). International migration theory: perspectives across the social sciences. *GSTF. International Journal of Law and Social Sciences (JLSS)*, 1 (1), 90-95.
- Sorokin, P. (1959). *Social and Cultural Mobility*. New York: The Free Press.
- Urry, J. (2007). *Mobilities*. Cambridge: Polity Press.

REFERENCES

- Bauman, Z. (2008). *Globalization. Consequences for a person and society*. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House.
- Bhandari, J.S. (2012). International migration theory: perspectives across the social sciences. *GSTF. International Journal of Law and Social Sciences (JLSS)*, 1 (1), 90-95.
- Bil, M. (2016). Population mobility: theoretical essence and species diversity. *Economy and Society*, 7, 645-652.
- Bil, M. (2018). *Spatial mobility of the population: theory, methodology, practice*. (Monograph). Lviv: PAIS.
- Bil, M. (2022). Migration mobility of the population in economic research: theoretical aspects. *Demography and Social Economics*, 1 (47), 88-102. <https://doi.org/10.15407/dse2022.01.088>
- Bil, M., Makhoniuk, O., Mulska, O., Baranyak, I., & Karpiak, M. (2022). *Migration mobility of young people: results of a sociological study and new challenges in the context of war: a scientific and analytical report*. Lviv: M.I. Dolishnyi Institute of Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine.
- Bilov, M., & Popadynets, N. (2020). Human development and population mobility. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 2 (142), 55-61. Retrieved from [https://ird.gov.ua/sep/sep20202\(142\)/sep20202\(142\)_055_BilM,PopadynetsN.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20202(142)/sep20202(142)_055_BilM,PopadynetsN.pdf)
- Bilyk, O. (2009). Main directions of preservation and development of national human capital through the activation of labor mobility. *Ukraine: aspects of labor*, 1, 43-46.
- Bilyk, O. (2012). Intellectual mobility of the population of Ukraine. *Scientific Bulletin of Chernihiv State Institute of Economics and Management. Series: Economics*, (4), 125-131.
- Blinova, O. (2018). Personal mobility in the context of professional development. In O. Blinova, S. Babatina, T. Dudka, A. Odintsova, *Sociocultural and psychological vectors of personality formation*, (6-23). (A collective monograph). Kherson.

- Hrynko, V. (2011). Analysis of theoretical approaches to the study of the phenomenon of «professional mobility». *Youth and the Market*, (5), 127-131.
- Ievlev, O. (2020). *Professional and pedagogical mobility of a teacher as a factor of quality of the educational process: theoretical and experimental research*. Retrieved from http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2020/40.pdf
- Kalishchuk, O. (2018). *Theoretical analysis of the concept of mobility from the point of view of various scientific approaches*. Retrieved from <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24776/Kalishuk%20O.%20D.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kovalisko, N., & A. Khoronzhy (2002). *Regional labor mobility*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv.
- Kozievska, O. (2014). State regulation of academic mobility processes in the Scandinavian countries (on the example of Iceland, Denmark, Norway, Finland, Sweden). *Higher Education of Ukraine*, (4), 94-100.
- Leonov, M. (2023). Mobility of a specialist in the digital age. Theory and practice of professional formation of a specialist in an innovative socio-cultural space. *Materials of the 1st International Scientific and Practical Conference of Scientific and Pedagogical, Pedagogical Workers and Young Scientists*, (pp. 128-132). Dnipro: Alfred Nobel University.
- Lobanova, K. (2023). Research on the development of mobility in the philosophy of the twentieth century: from the philosophy of life to globalization. *Scientific and theoretical almanac Grani*, 26(3), 39-44. <https://doi.org/10.15421/172346>
- Melnychuk, O. (Ed.) (1975). *Dictionary of Other Words*.
- Mikhnenko, G. (2012). Genesis of the concept of «intellectual mobility of a specialist». *Ridna shkola*, (10), 17-22.
- Oksamytna, S. (2011). *Intergenerational class and educational mobility*. Kyiv: NaUKMA; Agrarian Media Group.
- Otenko, V., & Doronin, S. (2016). Professional mobility of enterprise personnel in the risk society. *Problems of Economics*, 1, 202-206.
- Piletska, L. (2011). Marginalization in the context of the problem of social mobility of the individual. *Collection of scientific works: philosophy, sociology, psychology*, 16(1), 5-15.
- Piletska, L. (2011). Professional mobility of a personality as one of the components of social mobility. *Collection of scientific works: philosophy, sociology, psychology*, 16(2), 280-287.
- Sorokin, P. (1959). *Social and Cultural Mobility*. New York: The Free Press.
- Stryuk, M., Semerikov, S., & Stryuk, A. (2015). Mobility: a systematic approach. *Information Technologies and Learning Tools*, 49, 5, 43.
- Surgund, N. (2018). Professional career polyvariance in the context of a synergistic paradigm of professional mobility in the system of professional development of a personality. *Theory and practice of modern psychology*, 6, 165-170.
- Sushentseva, L. (2011). Formation of professional mobility of future skilled workers in vocational educational institutions: theory and practice. (Monograph). Kryvyi Rih: Publishing house.
- Ternopilskaya, V., & Chizhova, N. (2016). Personality mobility as a subject of scientific research. *Theoretical and methodological problems of upbringing of children and student youth*, 20(2), 234-243.
- Urry, J. (2007). *Mobilities*. Cambridge: Polity Press.
- Yashchenko, E., & Levandovska, I. (2021). Distance education in the educational activity of higher education: challenges of the time. *Humanities Studies: History and Pedagogy*, 1, 124-134. Retrieved from <http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/20/10>
- Zolotoryova, O., & Lebedeva, V. (2018). Activity mobility and activity change as factors of change management in the international economy. *Problems of Economics and Political Economy*, 2. Retrieved from <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/559217>